

UN ALTRE MÓN ÉS POSSIBLE?

Vuit reflexions bàsiques sobre les relacions Nord/Sud i les Ciències Socials del Batxillerat

RESUM:

La comunicació **"Un altre món és possible? Vuit reflexions bàsiques sobre les relacions Nord/Sud i les Ciències Socials del Batxillerat"** té com a objectiu repensar alguns aspectes generals i bàsics que afecten a les matèries d'Història, Geografia i Economia del Batxillerat per arribar a la conclusió positiva de que un altre món -millor, més just- és possible però que no l'aconseguirem sense entendre i canviar el món, cultural i tècnicament canviant. que tots plegats compartim.

COMUNICACIÓ:

Aquesta comunicació intenta aportar elements per a fer més intel·ligible un món, com l'actual, sotmès a una constant i cada cop més global interconnexió. Amb aquest objectiu s'analitzen aspectes de les Ciències Socials del Batxillerat, des de l'òptica de les relacions Nord-Sud.

La complexitat de les relacions contemporànies fa que la realitat no es pugui entendre fent servir únicament els paradigmes del passat, basats

en marcs estatals i en una visió etnocèntrica del món. No es tracta d'afegir més temes a unes matèries curriculars cada cop més feixugues, sinó de treballar-les des d'uns punts de vista més polièdrics que ens permetin encabir-hi realitats, tan properes com allunyades.

1. La formació integral dels joves, en una societat cultural i tècnicament canviant, és un difícil repte.

Dins les ciències socials sovint es vol treballar per la construcció d'un futur compartit, global i comú, en el qual conceptes com reciclatge, creativitat, reconversió, innovació i suport al desenvolupament sostenible siguin importants i estiguin inscrits en el marc de referència dels diferents comportaments socials i culturals.

La por de perdre fets importants del passat i del present té com a conseqüència una tendència generalitzada a multiplicar els temes puntuals i a augmentar contínuament els continguts conceptuals. El que caldria, dins un enfocament diferent, seria obrir les matèries curriculars envers experiències i problemes rellevants per a totes les persones i establir constantment referències amb la actualitat.

2. Alumnat i professorat, com a subjectes històrics, tenen unes percepcions vitals determinades però diferents.

La contemporaneïtat dona a professorat i alumnat valoracions diferents quant a la rellevància dels fets. Els ensenyants parteixen de les pròpies percepcions i això sovint explica el seu desconcert davant els coneixements/desconeixements inesperats que mostra l'alumnat.

Els conceptes socials han de ser situats dins un context de referència que no sempre és el més proper físicament. Avui la joventut pren moltes de les seves referències dels mitjans audiovisuals i els seus contextos referencials són molt variats i no exactament els mateixos que els de generacions anteriors. L'actual alumnat de secundària és cada cop més multicultural, els contextos en què es mou són molt heterogenis, i aquesta és una tendència que augmentarà en el futur.

L'alumnat ha de ser considerat com a subjecte històric amb característiques pròpies, amb un seguit de drets i deures i una experiència vital específica que no pot defugir-se a classe i que el fa ser un dels protagonistes de les ciències socials.

3. Les relacions Nord-Sud, com a marc de referència, poden explicar molts aspectes essencials per entendre el món actual.

La nova situació geoestratègica ha provocat canvis que expliquen l'aparició de noves zones d'inestabilitat, la pèrdua d'actualitat d'antics conflictes i la nova dimensió de conceptes tradicionals, com la conservació del medi natural, les migracions humanes, la producció industrial i agrícola..., que han de ser tractats en les seves múltiples implicacions. Per explica-les ens hem de moure contínuament en marcs o molt grans (macro) o molt petits (micro) sovint difícils d'integrar de manera prou clara i entenedora.

És fonamental trobar marcs per inscriure els continguts de les ciències socials. Els marcs més propers són encara imprescindibles, però ja no són suficients. El primer marc de referència ha de ser sempre el nostre,

el que millor coneixem i sobre el qual podem actuar. L'estudi d'altres marcs ha de fer-se amb respecte no exempt de crítica.

Mitjançant el marc de les relacions Nord-Sud poden explicar-se aspectes essencials per entendre el món actual –que no apareixen gairebé mai en les estadístiques estatals ni en els currículum habituals- com les economies submergides i de subsistència, la tradició oral, les diferències culturals relacionades amb les estructures de poder, els diversos models governamentals i l'existència de gent que mai no és protagonista dels mitjans de comunicació. És una oportunitat per ampliar els conceptes ecològics, demogràfics, econòmics, socials, culturals i democràtics, seguint les línies de pensament que promouen un desenvolupament sostenible.

La prosperitat i la pau generals impliquen un diàleg i una cooperació permanent entre el Nord i el Sud.

4. La majoria de les presentacions del Sud que se'ns fan amaguen un etnocentrisme profund.

Les informacions del Sud de què disposen ens arriben generalment seleccionades i adaptades per professionals del Nord. Els sistemes de codificar/descodificar les informacions estan fortament determinats per l'òptica ideològica i cultural i, encara que això no implica necessàriament que es donin manipulacions informatives, sovint aquestes es produeixen junt amb la difusió de prejudicis i estereotips, associats a tòpics com incultura, violència, ignorància, ingenuïtat, etc.

L'anàlisi d'informacions del Sud mostra clarament el predomini de les temàtiques catastrofistes i folklòriques, acompanyades sovint d'un

llenguatge tendenciós. D'una banda els problemes del Sud es presenten com una amenaça –sota la forma de violència, migracions, integrismes, malalties i contaminació- que s'ha de neutralitzar. D'altra banda, aquests problemes es presenten com a conseqüència del passat del Nord, que és històricament culpable i té obligacions de solidaritat.

Les ciències socials abracen tant la informació com la seva interpretació. Tota informació és selectiva i cap principi de selecció és intrínsecament més veritable que els altres. És necessari clarificar les nostres percepcions i oferir versions diferents d'alguns fets, que no s'han de confondre amb la idea de que tot és opinable i relatiu.

5. Interdependència és una paraula clau que s'ha d'utilitzar, crítica i responsablement, en totes les anàlisis de la realitat present.

Això implica relacionar desenvolupament econòmic amb desenvolupament humà i amb les polítiques socials internes i externes, vincular desarmament amb desenvolupament i analitzar el tractament informatiu que del Sud donen els mitjans de comunicació del Nord.

La creixent globalització fa que alguns conceptes tinguin ara una nova dimensió que obliga a estudiar-los des de perspectives diferents de les tradicionals i no aïlladament sinó amb totes les seves implicacions.

Les actuacions en una part del planeta afecten sovint, de manera diversa, altres zones. A tall d'exemple: les causes i les conseqüències dels principals riscos naturals estan molt relacionades amb les condicions de vida de les persones afectades. L'augment en la producció d'energia, beneficis per a l'economia i les condicions de vida de determinats grups,

indefectiblement altera les condicions de vida d'altra gent i provoca canvis en el medi natural.

Ésser conscient de la multicausalitat dels fenòmens i de la complexitat que requereix la seva anàlisi resulta molt valuós, però també pot generar una certa angoixa si l'alumnat –en una edat que comporta una certa desorientació espacial i temporal- veu la interrelació com una espiral sense fi en què res no té solució. És necessari un control per part del professorat, que delimiti les variables i faci evident que, afortunadament, mai no hi ha una solució sinó solucions múltiples, diverses i canviants.

6. Les dades estadístiques tenen un grau de fiabilitat limitat.

Les dades estadístiques no són homogènies i les comparacions s'han de fer amb molta cura i amb marges de discrecionalitat importants. Determinats territoris no poden oferir dades fiables o actualitzades i en alguns altres les dades són difícilment comparables donat que es fan servir categories i conceptes metodològics diferents.

De vegades no hi ha mitjans tècnics per arribar a tota la població, donada la infraestructura en vies de comunicació, la dispersió de poblament, l'existència de problemes polítics, militars, tècnics, etc. Hi ha dades falsejades en origen –per una varietat de motius que van de l'analfabetisme i la desconfiança a la manca de personal especialitzat- i en la seva presentació –en ser elaborades per personal poc competent, per motius d'oportunitat política...

Per la seva pròpia naturalesa hi ha dades que són pràcticament impossibles d'obtenir amb un grau de fiabilitat acceptable –com les

relacionades amb activitats que es realitzen al marge de la legalitat. També són molt opaques totes les que tenen a veure amb la seguretat dels Estats i amb la comptabilitat de les grans companyes transnacionals, que mouen guanys i pèrdues territorialment amb facilitat i que reben privilegis dels governs que no sempre es comptabilitzen en les dades oficials.

Fer servir de forma preferent el valor monetari de les transaccions deixa fora de les estadístiques activitats i persones que, en no trobar-se dins l'estructura del mercat, no suposen intercanvis monetaris. Numèricament parlant, les activitats de la majoria de la població i més de la meitat del temps de les nostres vides –encara que tinguin una vessant econòmica important- no interessen als estudis econòmics tradicionals.

S'ha d'insistir en que el fet que les dades no siguin absolutament fiables o no reflecteixin tota la realitat, no les invalida totalment i que les ciències socials treballen amb sistemes correctors i compensadors. Convé realitzar una reflexió sobre els conceptes tradicionals de producció i revisar críticament els conceptes “bé” (material, immaterial, privat i públic), “consum” i “externalitats” en les seves vessants positives i/o negatives.

7. La llibertat actual dels moviments de capitals no es correspon amb la dels moviments de mercaderies ni de les persones.

La circulació de capitals ha experimentat una tan gran velocitat de moviments , i per a volums tan importants, que ràpidament es poden produir distorsions econòmiques, impossibles de preveure amb els indicadors econòmics tradicionals. Cada cop més “l'economia financera” té la seva pròpia autonomia envers el funcionament de “l'economia real”.

La circulació de mercaderies, tot i que ha augmentat, pateix encara la persistència de moltes normes proteccionistes d'acord amb els interessos del Nord. La creació d'àrees econòmiques, la imposició de quotes, contingents, mesures de salvaguarda i autoregulació, normatives sanitàries i controls de qualitat, dificulten el moviment de productes.

Paral·lelament s'observa una tendència creixent a restringir la lliure circulació de mà d'obra i aquesta gran diferència en la llibertat de moviments de capitals, productes i persones, provoca un augment de les migracions en situacions d'il·legalitat. No poden estudiar-se les migracions humanes sense posar-les en relació amb les situacions polítiques, militars, econòmiques i culturals properes i llunyanes en el temps –tant en les zones de partida com en les d'arribada, i sense tenir en compte el paper dels mitjans de comunicació de masses en la creació de noves expectatives i percepcions.

La situació actual provoca indefensió i marginalitat –que comporten riscos creixents- però també afavoreix l'augment dels beneficis de determinats sectors. Recordem que les lleis del mercat estan fetes a mida de les necessitats i interessos del Nord, que té el control de l'oferta i la demanda i un gran pes en les organitzacions internacionals reguladores.

8. La cooperació al desenvolupament fomenta unes relacions profundament desiguals que reforcen les desigualtats existents.

Si la cooperació s'inscriu només en les premisses de consumisme i creixement de la producció és una cooperació bàsicament per al Nord. Les transferències del Nord al Sud estan al voltant del 0,35% anual i les del Sud al Nord al voltant del 5%.

La situació internacional –que podria transformar l'ajuda en un instrument d'equilibri mundial- la fa servir per generar beneficis, neutralitzar les amenaces i canalitzar els sentiments de culpabilitat. Els països que reben més ajut són els que suposen una amenaça més gran, els més rendibles econòmicament i els més perillosos militarment o en termes de terrorisme internacional.

La cooperació no és la solució, és només un instrument que s'ha d'aprofitar en la creació d'una xarxa de relacions que han de poder beneficiar tant al Nord com al Sud, en tant que afavoreixin el suport i la comprensió mútues. En una situació catastròfica determinada pot ser necessari intervenir puntualment, però és millor fer-ho per tal de preveure que determinades situacions no es produeixin.

Els models de desenvolupament i els de consum podrien ser diferents i plurals, tenint en compte la interrelació entre el creixement i les persones. Hi ha escassetat de recursos i s'han de prendre decisions i prioritats sobre el seu ús, tot abandonant l'esquema nosaltres/els altres.

El desequilibri del món actual ha de neutralitzar-se forçosament actuant en els dos pols de la balança.

No pot haver-hi canvis significatius al Sud si no n'hi ha al Nord i això implica transformar els sentiments de por, culpa i compassió en sentit de la responsabilitat col·lectiva. S'ha de generar empatia, no compassió.

La població del Nord no pot canviar el Sud, però pot canviar les seves pròpies condicions de vida, amb els instruments que democràticament té al seu abast, a través de la societat civil i la pressió

sobre els poders fàctics. La democràcia, com la llibertat, és perfectible i vulnerable, però no inamovible. El canvi és inherent a una societat democràtica, implica beneficiar-se d'uns drets, però també exercir unes responsabilitats.

Les ciències socials han de donar suport als valors democràtics i al respecte a altres formes de vida i pensament. Aquests valors no són universals –en l'espai i el temps- ni inalterables, ni gratuïts. No només han d'identificar-se les causes i les conseqüències sinó demanar-se què és el que es pot fer aquí i ara. Això implica –no només com a activitats puntuals- impartir coneixements sobre la diversitat de cultures, identificar i combatre el racisme i qualsevol forma de prejudicis i pensament estereotipat.

Si en el passat les coses eren diferents i han canviat, continuaran canviant en el futur. Un altre món és possible: potser no hi ha una única alternativa, però hi ha moltes alternatives que podem explorar i construir.